

Peter Berry:

Tobias Norlind och folkmusikkommissionen

När den första delen av *Svenska låtar* just utkommit, 1924, skrev Tobias följande i ett brev till sin bror Ernst.¹⁸⁰ Den sista raden sammanfattar enligt min mening Tobias Norlinds engagemang i Folkmusik-kommissionens arbete:¹⁸¹

...herrar folkmusiksamlare med Nils Andersson i spetsen har en gång sagt ifrån att de ej vilja ha med forskningen att skaffa. Alltså få de väl själv lösa dylika frågor. Jag har ej lust att streta som käringen mot strömmen och lägga mig i vad andra undanbett sig i forskningshänseende. Sysslar därför så lite som möjligt med dylika ting. Gläder mig blott att få vara passiv åskådare till det nu allt rikare intresse som förspörjer folkets musik. Då man direkt vill ha min hjälp, skall jag ingripa, men ej förr.

Tobias Norlind föddes 1879 i Vellinge och var större delen av sitt liv bosatt i Stockholm där han avled 1947. Norlind var musikalisk. Han sjöng och spelade piano och oboe. Längre tänkte han sig en karriär som musiker men den tanken övergav han tidigt och bestämde sig för att bli forskare och studerade bland annat i Lund, Leipzig och Berlin. Det var särskilt i Tyskland i slutet av 1800-talet som han fick viktiga impulser till sitt arbete med folkmusik och kyrkomusik. Norlind disputerade i Lund 1909 och var docent i litteratur- och musikhistoria i Lund fram till 1918 för att året därpå bli föreståndare för Musikhistoriska museet i Stockholm, en tjänst som han hade resten av livet samtidigt som han under större delen av sitt yrkesverksamma liv tjänstgjorde som lärare på olika folkhögskolor. Norlind var också lärare vid Musikkonservatoriet i Stockholm, där han undervisade i musikhistoria och estetik. Norlind var ledamot av Kungl. musikaliska akademien och hade flera andra uppdrag med anknytning till sina specialintressen, bland annat som ledamot i Folkmusikkommissionen.¹⁸²

Han var kunnig i mycket och skrev flitigt i olika ämnen, men folkmusik var ett genomgående tema. I ett brev till sin bror Ernst skrev Tobias Norlind den 3 april 1924 att forskningen om folkmusik "rör sig med en barlast av fördomar".¹⁸³ Norlinds insats blev att genom sina noggranna efterforskningar och sitt internationella perspektiv bana vägen för forskning inom svensk folkmusik. Norlind kritiserades för sin evolutionistiska inriktning, att betrakta folkmusik som något som utvecklats från en primitiv nivå för att så småningom uppnå hög kvalitet, i den form den uppstod under senare århundraden i västerlandet. Det finns ett

¹⁸⁰ Denna artikel var ursprungligen ett föredrag vid paneldiskussion kring Norlinds forskning och visioner under Kulturnatten i Lund den 16 september 2017. Författaren har varit bibliotekarie vid Lunds universitetsbibliotek och Musikhögskolan i Malmö och har ägnat sig åt folkmusik som forskare och spelman.

¹⁸¹ *Saml. Norlind*, E L: Brev från Olof Andersson till Ernst Norlind; brev från Tobias till Ernst Norlind.

¹⁸² Biografiska data om Norlind är huvudsakligen hämtade från Bohlin 2004.

¹⁸³ *Saml. Norlind*, E L, Brev..., 3 april 1924. Brev från Tobias Norlind till brodern Ernst.

drag av detta i Norlinds verk om folkmusik, som omfattar ett flertal publikationer från tidigt 1900-tal till 1947, då hans sista bok gavs ut, nämligen *Bilder ur svenska musikens historia från äldsta tid till medeltidens slut*.¹⁸⁴ Den innehåller ett helt kapitel med titeln *Folkmusik*. Hans sista verk har inte samma förankring i utvecklingstanken. Norlind famnade över hela ämnet folkmusik: ballader, sånglekar, danser, samisk musik, folkliga föreställningar, men man saknar levande människor i hans texter. Det förefaller ha legat utanför hans intresseområde att i vetenskapliga texter avhandla tidens spelmän och vissångare. Det kan te sig motsägelsefullt att denne man kom att leda ett stort folkmusikprojekt om enskilda musikers liv och repertoarer. Jag syftar på det arbete som bedrevs inom Folkmusikkommissionen.

Svenska låtar

Folkmusikkommissionen (FMK) existerade formellt 1908–1976 men verksamheten var störst 1908–1911 och 1922–1940. Namnet kan föra tankarna till en officiell av riksdagen tillsatt kommitte och den kom att uppfattas så av många. I själva verket var den tillsatt av ett sextiototal folkkulturinsamlare och forskare i samband med första mötet för svensk folkkunskap på Nordiska museet 1908. Initiativtagare var Nils Andersson (1864–1921). Han var stadsnotarie i Lund och hade bedrivit ett omfattande arbete med att uppteckna skånsk folkmusik och utgav verket *Skånska melodier*.¹⁸⁵ Andersson satte sin prägel på FMK och ledde fram till sin död i stort sett ensam kommissionens verksamhet med hjälp av några medarbetare. Efter Anderssons död var en omorganisation av FMK nödvändig. När man sammanträdde igen 1922 var Tobias Norlind en av de nya ledamöterna.¹⁸⁶ FMKs huvudsakliga verksamhet var att ge ut *Svenska låtar*, enligt Ternhag “svensk folkmusiks största och viktigaste källpublikation”.¹⁸⁷ Sammanlagt utkom 24 landskapsdelar under perioden 1922–1940. Andersson avled året innan den första delen kommit i tryck. Han hade tidigt angivit principerna för vad som skulle ingå i *Svenska låtar* och hur materialet skulle presenteras. Låtarna skulle ordnas efter landskap och spelmän. Endast vissa genrer och vissa instrument kunde komma ifråga. Syftet var hela tiden att väcka till liv en levande folklig repertoar som hotade att glömmas bort. I *Svenska låtar* skulle man erbjudas ett material att åter använda i spel och dans. Det var huvudsyftet. Det gällde även att vara en tillgång för kompositörer av klassisk musik och forskare men det kom i andra hand. Andersson var mycket tydlig på den punkten.

Det ursprungliga uppteckningsarbetet sköttes av Nils Andersson. Vid hans sida framstod redan under 1910-talet Olof Andersson (1884–1964) som den viktigaste medarbetaren, en

¹⁸⁴ Norlind 1947.

¹⁸⁵ Andersson 1895-1916.

¹⁸⁶ Vid samma tillfälle utsågs även ledamöterna Hjalmar Wijk och Nils Lithberg. Endast Wijk, Lithberg och Norlind deltog aktivt i FMK:s sammanträden. Jfr. Boström 2010, s. 22.

¹⁸⁷ Gunnar Ternhag citerad i artikel om Svenska låtar i Wikipedia, konsulterad 2017-10-13, Internet: https://sv.wikipedia.org/wiki/Svenska_låtar.

skicklig spelman, hemmahörande i Åhus där han till yrket var frisör. Materialet i *Svenska låtar* bestod också av utdrag ur så kallade spelmansböcker, anteckningsböcker som spelmän haft för att anteckna sina repertoarer och som förekommer ymnigt från 1700- och 1800-talen. De finns numera tillgängliga på internet och samlingarna hanteras sedan 2003 av Svenskt visarkiv. Spelmansböckerna fick en speciell betydelse för Norlinds engagemang i *Svenska låtar*. Olof Andersson blev redaktör för *Svenska låtar* efter Nils Anderssons frånfälle. Under den period som följde, när delarna av förbereddes mer eller mindre samtidigt, utom den första delen som Nils Andersson fullbordat, verkar Olof Andersson i stort sett ha skött arbetet ensam. Han hade framför allt stöd av Hjalmar Wijk, riksdagsman från Göteborg, som hade en förmåga att hitta finansiering för den fortsatta verksamheten, dels med egna medel, men också och framför allt genom att förankra projektet politiskt och utverka bidrag från den svenska staten. Detta var ett stort och komplicerat arbete. Han fick hela tiden kämpa för de bidrag som utmättes från 1923 och framåt, varje år. En viss lättnad innebar det att Olof Andersson fick anställning på Musikhistoriska museet som amanuens men först vid mitten av 1930-talet. Hans nya chef hette då Tobias Norlind.

När det sista bandet av *Svenska låtar* utkommit i tryck 1940 som *Skåne IV*, fortsatte FMK:s arbete med andra uppdrag, först insamlingen av koraler från Gammalsvenskby och Estland, som utgavs 1945, sedan framför allt arbetet med att göra ett register till *Svenska låtar* och att bygga det så kallade variantregistret. Olof Andersson deltog i alla dessa projekt och är helt och hållet upphovsman till variantregistret, en förteckning över låtmaterialet i *Svenska låtar* med utgångspunkt från melodierna och deras förekomst bland annat i spelmansböckerna. Magnus Gustafsson använde detta register i sin polskeforskning.¹⁸⁸ Olof Andersson skötte vid sidan av uppteckningsresor och redigering av *Svenska låtar*, det praktiska arbetet i FMK, som sekretare (Andersson var själv inte medlem av FMK) och arkivarbetare. Norlind beskriver sålunda sin medarbetare: “[Olof Andersson] arbetar gediget, långsamt, sällsynt pliktstroget – en god o värdefull extra hjälp”.¹⁸⁹ Under sina första år som ordförande försökte Norlind styra Anderssons arbete mer i detalj, som syns i de PM han avfattade 1923 och 1924.¹⁹⁰ Men dessa initiativ återupptogs inte senare och Andersson, med stöd av Wijk, fortsatte arbetet självständigt. Norlinds uppgift blev att leda de årliga sammanträdena i FMK där Olof Anderssons årsberättelse skärskådades och ansökningar om bidrag bereddes.

Norlind hade andra uppdrag som i viktiga avseenden berörde FMK. Han var sedan 1919 chef för Musikhistoriska museet vars samling av spelmansböcker efter kompletteringen med FMK:s samlingar 1936 blev landets största arkiv med svensk folkmusik. Norlinds roll inom FMK var emellertid framför allt som resursperson. Han kunde rycka in när det vid enstaka

¹⁸⁸ Gustafsson 2010.

¹⁸⁹ Ur brev från Tobias Norlind till Daniel Fryklund, 19/12 1939, citerat efter Hans Riben: “Amanuensen har lagt upp ett register över polskemelodier” i Boström, 2010: 48.

¹⁹⁰ Svenskt visarkiv. *P.M. för Olof Anderssons arbete med utredningen av Nils Anderssons folkmusiksamlingar*, bilaga 3 till protokoll 24/5 1923, resp. Bilaga 4 till protokoll 30/4 1924, Fmk:s arkiv I:A I.

tillfällen behövdes ett auktoritativt stöd för verksamheten. Han argumenterade för FMK som medlem av Musikaliska Akademien, en av de viktigaste remissinstanserna när det gällde bidrag till FMKs verksamhet. Kritik från bland annat Hugo Alfvén ledde till att Norlind sedan 1928 tog på sig arbetet med att korrekturläsa manuskripten till *Svenska låtar*, vilket kom att försena utgivningen. Norlind deltog också i den offentliga debatten om FMK. När Wilhelm Peterson-Berger kritiserade *Svenska låtar* i ett inlägg i *Dagens Nyheter* 1930, gick Norlind i svaromål. Han försvarade principen att inte låta kompositörer eller forskare styra utgivningen och lade ett gott ord för Olof Andersson och betonade hans sakkunskap och breda kompetens.¹⁹¹ Olof Andersson berättar senare i ett brev till Ernst Norlind hur han besökt Peterson-Berger i dennes hem och hur han tänkt att det var nödvändigt att klä sig i "pansarväst" och ta en stor cognac innan mötet. Det hela förlöpte emellertid väl. Stämningen var gemytlig och Andersson fick intrycket att Peterson-Bergers främsta anledning till kritik var att han inte blivit konsulterad inför utgivningen av den senaste delen av *Svenska låtar*.¹⁹²

Spelmansböckerna

Norlinds främsta bidrag till FMK:s arbete bestod förmodligen i de enstaka tillfällen när hans sakkunskap som forskare efterfrågades. Det gällde i synnerhet hanteringen av spelmansböckerna och den roll de skulle spela i *Svenska låtar*.¹⁷ Problemet med spelmansböckerna dök upp vid arbetet med Hälsinglandshäftet. Aktiva hälsingespelmän spelade fortfarande 1700-talsrepertoar med en galant stil som överensstämde med uppteckningarna i ett flertal gamla spelmansböcker från regionen, äldre än den tidsgräns bakåt som satts för *Svenska låtar* som i första hand skulle avspegla det tidiga 1800-talets repertoar. Andersson löste problemet genom att ta med "de bästa polskorna". När Andersson 1926 besökte Västergötland på sin insamlingsresa blev det aktuellt att ta ställning till en samling 1700-talsuppteckningar, den så kallade Sexdregasamlingen. Andersson menade att man inte kunde använda detta material eftersom det inte avsatt något spår i den aktuella spelmansrepertoaren och inte heller kunde förankras i landskapet. Med stöd av Norlind ledde detta till att de äldre spelmansböckerna användes, men sporadiskt, i *Svenska låtar*, om det fanns paralleller mellan det nya och det gamla materialet. Men Norlind hade enligt Boström en egen agenda, att presentera en stor utgåva med spelmansmelodier från 1700-talet. Under många år hade Norlind samlat material av detta slag. Av detta återstår i dag en stor samling excerpter, som enligt Gustafsson är svåra att tyda och som befinner sig i stor oordning.¹⁹³

¹⁹¹ Peterson-Berger 1930, Norlind 1930.

¹⁹² *Saml. Norlind*, E L: Brev från Olof Andersson till Ernst Norlind, 15/5 1924.

¹⁹³ Uppgifterna om Anderssons och Norlinds arbete med spelmansböckerna är hämtade från Boström 2015. Excerpterna nämndes i telefonsamtal med Magnus Gustafsson, 2017-10-11.

Arvet efter Norlind

I sitt arbete inom FMK påverkade Norlind urvalet som presenteras i *Svenska låtar* på ett sätt som är svårt att genomskåda. En oklar praxis utarbetades av Norlind och Andersson vilket i många avseenden präglar bilden av svensk folkmusik och som påverkat både forskning och spel. Det torde vara viktigt att undersöka i detalj hur valen gjorts och vad detta haft för konsekvenser.¹⁹⁴ Man kan ställa sig frågan vilka delar som uteslutits, vilka delar som betonats samt vilken samlad karaktär som befästs genom Anderssons och Norlinds arbeten.¹⁹⁵

Det finns många vittnesbörd om Norlinds betydelse som folkmusikforskare och därmed hur han kunde påverka FMK:s arbete. Han representerade ett intresse för melodierna och repertoaren som kom i bakgrunden efter hans död. Magnus Gustafsson kan sägas fortsätta i Norlinds spår i sin historiska analys av polskemelodierna. Gustafsson skriver: "Norlinds beskrivning av polskans bakgrund ligger rätt nära en del tankar och slutsatser som presenteras i denna avhandling."¹⁹⁶ Gustafsson beskriver hur Norlind sökt sig bortom den nationella ramen för att visa hur melodier, danser och instrument vandrat mellan olika kulturer och folk, samtidigt som han markerar bestämt mot "nationella svärmerier". För Ternhag flyttade Norlind "folkmusikens tidshorisonter långt bortom det 1800-tal som jag dittills vant mig att betrakta som dess borte gräns".¹⁹⁷ Gustafsson delar Norlinds och Ternhags intresse för de tidiga spelmansböckerna. Hösten 2017 gav Gustafsson och Boström i Norlinds efterföljd ut en kommenterad version av Sven Donats notbok från Ormesberga i Småland, daterad 1783-1803, lagom till konferensen om spelmansböcker som hölls i Växjö på Linnéuniversitetet i november 2017.

Bohlin understryker den stora insamlingsgärningen Norlind gjorde i arkiven: "[han] såg [inte] sina stora samlingar som något självändamål utan lade dem till grund för stora materialrika historiska framställningar som formades utifrån en bestämd helhetssyn. Syntesen var för honom ett nyckelord."¹⁹⁸ I andra sammanhang betonas Norlinds insats som pedagog och vetenskaplig rådgivare. Kritiken mot Norlind tar fasta på det som folkmusikforskaren Märta Ramsten beskrivit som vidlyftiga slutsatser och otillräcklig källkritik. Hon menar att många av Norlinds arbeten är redovisningar av arkivfynd, snarare än resultaten av en systematisk bearbetning. Ramsten beskriver Norlind som en typisk skrivbordsforskare för vilken intresset för hur folkmusiken uppfördes, spelades och lät var "märkligt ovidkommande".¹⁹⁹

¹⁹⁴ I min studie *Abraham från Godegård: berättelsen om en originell människa och hans musik* (Berry 2011) utgår jag från en spelmansbok som ingår i Folkmusikkommissionens samling och resonerar om hur detta material kom att bli en betydande del av *Svenska låtar: Östergötland*.

¹⁹⁵ Jfr. Eriksson 2004.

¹⁹⁶ Gustafsson 2015: 51.

¹⁹⁷ Ternhag 2010: 161.

¹⁹⁸ Bohlin 2004: 11.

¹⁹⁹ Ternhag 2010: 165.

Det uppenbara faktum att Norlinds arbete kom i skymundan efter hans död har kommenterats av bland annat Ternhag. Ternhag föreslår att det både har att göra med Norlinds vetenskapssyn och med hans "suveränitet" som forskare och person.²⁰⁰ Norlind hade ett spänt förhållande till en av sina närmaste medarbetare i FMK, Olof Andersson, och sin yngre kollega Carl-Allan Moberg, som efter Norlind kom att bli en dominerande gestalt inom folkmusikforskningen. Detta antyds av både Ternhag och Gustafsson. Det kan ha varit svårt att samarbeta med en man som Norlind som förefaller ha varit besatt av sitt arbete och den roll han såg sig spela. Norlind hade dessutom perioder av svårmod när han helt saknade förmåga att engagera sig i sitt arbete, till exempel under de år han uteslutande ägnade sig åt att skriva om trädgårdsskötsel. Flera i familjen Norlind led av psykisk ohälsa.²⁰¹

Norlind levde i folkmusikens närhet genom sitt engagemang i FMK, som forskare och som lärare, men såg sig främst som historiker och vetenskapsman. Den levande folkmusik som fanns i hans närhet förefaller inte ha engagerat honom. I sina brev till brodern Ernst handlar det sällan om musik men oftare om ekonomi och familjeangelägenheter. Det kan synas märkligt med tanke på att Ernst vid sidan av sin gärning som bildkonstnär även var en god fiolspelman. Han spelade ofta med Olof Andersson. De gjorde föreläsningsturnéer i Sverige och i Tyskland. Ernst presenterade och spelade andrastämmor som arrangerats av Andersson. Deras uppträdanden möttes av bifall och de blev mycket goda vänner.²⁰²

En passiv åskådare

Vid några tillfällen berör Tobias Norlind sitt arbete på FMK och Musikhistoriska museet. Tonen är närmast plågad och bitter. Den 18 april 1919 skriver Tobias Norlind till sin bror Ernst:

Om en timme skall jag till mitt museum... och vara glad och gemytlig mot alla – Man skall gå på jorden om den så vore glödande.²⁰³

Den 3 april 1924 skriver Tobias Norlind det brev som jag citerade inledningvis, och som jag tror på ett för honom personligt sätt och med hänvisning till den egna forskningsgärningen sammanfattar och belyser det jag behandlat, Tobias Norlinds roll för Folkmusikkommissionen:

Gläder mig blott att få vara passiv åskådare till det nu allt rikare intresse som förspörjer folkets musik. Då man direkt vill ha min hjälp, skall jag ingripa, men ej förr.²⁰⁴

²⁰⁰ Se bland annat Ternhag 2010: 175.

²⁰¹ Jfr. Saml Norlind, E L: Brev från Tobias till Ernst Norlind, 18/4 1919. Se även Ternhag 2010 och Bohlin 2011.

²⁰² Saml Norlind, E L: Brev från Olof Andersson till Ernst Norlind, 18/4 1919, 20/ 9 1924 samt Anderssons bidrag i *Minnebok med anledning av Ernst Norlinds 65-årsdag*; se även Norlind, Ernst 1929: 191ff.

²⁰³ Saml Norlind, E L: Brev från Tobias till Ernst Norlind, 18/4 1919.

Källor och litteratur

Källor

Saml. Norlind, E L: Brev från Olof Andersson till Ernst Norlind; brev från Tobias till Ernst Norlind; Minnebok med anledning av Ernst Norlinds 65-årsdag. Lunds Universitetsbibliotek.

P.M. för Olof Anderssons arbete med utredningen av Nils Anderssons folkmusiksamlingar, bilaga 3 till protokoll 24/5 1923, resp. Bilaga 4 till protokoll 30/4 1924, Fmk:s arkiv I:A I. Svenskt visarkiv.

Litteratur

Andersson, Nils 1895[–1916?]: *Skånska melodier, musik och danser*. Uppsala och Stockholm: Nyare bidrag till kännedom om de svenska landsmålen och svenskt folklied, 14: 1-2.

– 1922–1940: *Svenska låtar 1–24, samlade av Nils Andersson*. Stockholm och Lund.

Berry, Peter 2011: *Abraham från Godegård: berättelsen om en originell människa och hans musik*. Malmö: Musikhögskolan.

Folke Bohlin (red.) 2004: *Om Tobias Norlind: en pionjär inom musikforskningen*. Lund: Tobias Norlind-samfundet för musikforskning.

Boström, Mathias 2015: 'Låtar av "större arkivaliskt än musikaliskt intresse?": spelmansböckerna och Svenska låtar.' I Mathias Boström (red.): *Lekstugan: festskrift till Magnus Gustafsson*. Växjö: Smålands musikarkiv, 147-166.

Boström, Mathias och Magnus Gustafsson (red.) (2017). *Sven Donats notbok*. Växjö: Smålands musikarkiv.

Boström, Mathias; Dan Lundberg och Märta Ramsten (red.) 2010: *Det stora uppdraget: perspektiv på Folkmusikkommissionen i Sverige 1908-2008*. Stockholm: Nordiska museets förlag.

Eriksson, Karin L. 2004: *Bland polskor, gånglåtar och valser: Hallands spelmansförbund och den halländska folkmusiken*. Göteborgs universitet: Institutionen för musik- och filmvetenskap.

Gustafsson, Magnus 2010: 'Om tio år äga vi kanske tusen varianter.' I Mathias Boström (red.): *Lekstugan: Festskrift till Magnus Gustafsson*. Växjö: Smålands musikarkiv, 189-206.

– 2016: *Polskans historia: en studie i melodityper och motivformer med utgångspunkt i Petter Dufvas notbok*. Lunds Universitet: Institutionen för kulturvetenskaper. Avdelningen för musikvetenskap.

Norlind, Ernst 1929: *Borgebyminnen*. Lund: Gleerups.

Norlind, Tobias, 1930: 'Kritik av låthäfte vållar kritik som kritiseras.' [Svar på Peterson-Bergers anmälan, samt dennes replik], *Dagens Nyheter*, 7 december 1930.

– 1947: *Bilder ur svenska musikens historia från äldsta tid till medeltidens slut*. Stockholm: Musikhistoriska museet.

Svenska låtar, Wikipedia. https://sv.wikipedia.org/wiki/Svenska_låtar. 2017-10-13.

Peterson-Berger, Wilhelm 1930: 'Svenska låtar, Örjanslåten m.fl. i modern belysning.' [Anmälan av Svenska låtar], *Dagens Nyheter*, 30 november 1930.

Ternhag, Gunnar 2010: 'Tobias Norlind som folkmusikforskare.' *Saga och sed, Kungl. Gustav Adolfs akademis årsbok 2009*, 160-178.

²⁰⁴ Saml Norlind, E L: Brev från Tobias till Ernst Norlind, 13/4 1924.